

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۱۰/۵

تاریخ تصویب مقاله: ۹۰/۵/۱۰

بررسی رابطه بین درونگرایی - برونگرایی و منبع کنترل با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر

پریسا یاسمی نژاد*، مریم دبیر** و محسن گل محمدیان***

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین درونگرایی - برونگرایی و منبع کنترل با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر مقطع سوم راهنمایی و طرح پژوهش از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهرستان اسلام آباد غرب در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ بود. نمونه مورد مطالعه ۲۸۰ نفر از دانش آموزان بود که با روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شدند. آزمون شخصیتی نوجوانان آیزنک، مقیاس منبع کنترل راتر و معدل نیمسال اول دانش آموزان در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ جهت جمع آوری داده های مورد نیاز به کار گرفته شد و از روش های آماری ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون تک متغیره و آزمون t برای گروه های مستقل، جهت تجزیه و تحلیل داده ها استفاده شد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها فرض وجود رابطه بین منبع کنترل درونی و پیشرفت تحصیلی با ۰/۹۹ اطمینان را تایید، ولی رابطه معناداری بین درونگرایی و برونگرایی و پیشرفت تحصیلی به دست نیامد. دیگر یافته ها نشان داد که بین دانش آموزان درونگرا و برونگرا از نظر منبع کنترل تفاوت معناداری وجود ندارد.

واژه های کلیدی: درونگرایی - برونگرایی، منبع کنترل، پیشرفت تحصیلی.

Email: pyasemi@yahoo.com

* مربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول

** کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

*** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول

مقدمه

بررسی های متعدد در خصوص عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی با توجه به دیدگاه های مختلف انجام یافته است. در دیدگاه شناختی انواع تعیین کننده های عملی مانند اسنادها، راهبردهای شناختی و فراشناختی، حالت های هیجانی شناختی، نظام خود، خود ارزیابی ها و خودباوری ها مورد تأکید قرار گرفته اند. (شولتز^۱ و شولتز، ۱۹۹۸، ترجمه سید محمدی، ۱۳۷۷) بر این اساس در جوامع مختلف گروه های تخصصی و روان شناسان همواره بر بررسی جوانب مختلف تحصیل تأکید کرده اند. (لانس بری، ساندستروم، لولند و گیسون، ۲۰۰۲)^۲ نزدیک به یک قرن است که روان شناسان به صورت گسترده ای برای شناسایی عوامل پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی در تلاش هستند. (بینه و سیمون^۳؛ ۱۹۰۵؛ ترندایک،^۴ ۱۹۲۰؛ هریس^۵، ۱۹۴۰؛ نقل از پرموزیک و فورنهام^۶، الف ۲۰۰۳) یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی ویژگی های روانی افراد است. در این راستا کلمیر، دنیلسون و باستین^۷ (۲۰۰۵)، معتقدند که هر فرد برای ورود به اجتماع و در نتیجه رویارویی با موقعیت های گوناگون و افراد مختلف، به ابزارهای یاری دهنده ای مانند ساختارهای روانی و ویژگی های شخصیتی مجهز است. این ساختارهای روانی نه تنها تحت تاثیر عوامل مختلف از جمله خانواده، اجتماع، گروه و همسالان قرار دارند، بلکه این عوامل را نیز تحت تاثیر قرار می دهند. (باری^۸، لاک، و ارهک، ۲۰۰۷)

پژوهشگران دریافته اند که پیشرفت تحصیلی تنها پیامد هوش فردی یا امکانات سخت افزاری موجود در محیط های اجتماعی نیست؛ بلکه جنبه های روان شناختی افراد مانند رگه های

---

^۱ -Schultz

^۲ - Lounsbury, Sundstrom, Loveland & Gibson

^۳ - Binet & Simon

^۴ - Thorndike

^۵ - Harris

^۶ - Premuzic & Furnham

^۷ - Kemmelmeier, Danielson, & Bastten

^۸ - Barry

شخصیت و سبک های یادگیری نیز نقش مهمی را دارند. (بوساتو، پرینس، الشات و هامکر^۱، ۲۰۰۰) نتیجه تحقیق پرموزیک و فورنهام (۲۰۰۳ ب)، بیانگر رابطه مثبت برونگرایی و پیشرفت تحصیلی است. پرموزیک، فورنهام، دیسو و هاون^۲ (۲۰۰۵)، عقیده دارند که دانش آموزان برونگرا در کارهای گروهی بهتر عمل می کنند و از آنها لذت می برند. از طرفی ملیسا، سمپو و پانون^۳ (۲۰۰۷)، به رابطه منفی بین این دو متغیر اشاره کرده اند. فهمیدن این نکته که دانش آموز در شرایطی خاص چگونه رفتار می کند، می تواند منجر به افزایش تأثیرگذاری ابزارهای آموزشی شود و از این طریق برای دانش آموز، معلم و سیستم آموزش و پرورش از نظر اقتصادی سودمند باشد. (چادوری، محمد و امین^۴، ۲۰۰۶)

یکی دیگر از متغیرهایی که به نظر می رسد می تواند ارتباط نزدیکی با پیشرفت تحصیلی داشته باشد، منبع کنترل است. بر اساس اطلاعات موجود در سال ۱۹۹۰ بیشتر از ۴/۷۰۰ بار این سازه در تحقیقات مختلف به کار رفته است. (راتر، ۱۹۶۶، به نقل از فراهانی، ۱۳۷۹) علاوه بر این دورنمای پژوهش ها نشان می دهد که هنوز این سازه قابلیت به کارگیری بیش از پیش را دارد.

طبق نظریه ی یونگ هر کس در طول روز گاه درونگرا و گاه برونگرا است. پاره ای از اشخاص به یکی از این دو حالت خو گرفته و بیشتر اوقات خود را در آن حالت می گذرانند و از این رو برونگرایی و درونگرایی صفت ممیزه ی آنها گردیده است و این صفت به شخصیت آنها رنگ به خصوصی می زند و در رفتارشان به صراحت انعکاس پیدا می کند؛ چنانکه برونگرا گفتار و رفتارشان تابع شرایط و روابط امور خارج است و افکار و عواطف و... خود را با آنها منطبق می سازد، در صورتی که درونگرا امور خارج را توسط ذهن خود ارزیابی می کند و با محتویات آنها مطابقت می دهد. (شعاری نژاد، ۱۳۷۵)

¹ -Busato, Prins, Elshout, & Hamaker

² -Dissou, & Heaven

³ -Melissa, Sampo & Paunonen

⁴ -Chowdhury, Mohammed & Amin

کلمن و همکارانش (۱۹۶۶)، به این نتیجه رسیدند که اعتقاد به سرنوشت یا تقدیر عامل تعیین کننده مهمی است که بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تأثیر می گذارد. (نویکی و استریکلند^۱، ۱۹۷۳) فیندلی و کوپر (۱۹۹۱)، دریافتند که منبع کنترل درونی با پیشرفت تحصیلی بالاتر رابطه دارد. (به نقل از پیربلوطی، ۱۳۷۴) فالبرگ (۱۹۷۹)، گزارش می کند که ادراک کنترل می تواند به عنوان یک متغیر علی پیش فرض تلقی شود. بدین صورت که افزایش حس کنترل فردی کودکان، پیشرفت تحصیلی بهتری را به همراه داشته است. (به نقل از شیخی، ۱۳۷۲) نتایج تحقیقات هال (۱۹۷۸)، در حوزه منبع کنترل مؤید آن است که دانش آموزانی که منبع کنترل درونی دارند، فعالانه می کوشند تا محیط را برای یادگیری مناسب تر کنند. چنین افرادی محیطشان را انتخاب، سازماندهی و حتی خلق می کنند و به همان گونه ای که معتقدند می توانند یادگیری شان را بهینه کنند. (به نقل مافسون و نوویسکی، ۱۹۹۱) هاورتون و همکارانش (۱۹۹۲)، دریافتند بین منبع کنترل بیرونی و پیشرفت تحصیلی، ارتباط های منفی معناداری وجود دارد. همچنین پلات و ایشمن (۱۹۶۸)، نتیجه گرفتند که درونی ها دورنمای زمانی طولانی تری را نسبت به بیرونی ها برای آینده در نظر می گیرند. این بدان معناست که درونی ها چشم انداز وسیعتری را نسبت به زندگی دارند که برای پیشرفت بسیار مهم است، زیرا افرادی که فقط زمان حال را در نظر می گیرند، پیشرفت کننده های خوبی نخواهند بود. (به نقل از لواسانی، ۱۳۷۳)

هرش و شایبه (۱۹۶۷)، نشان دادند افرادی که منبع کنترل درونی دارند در آزمونهای کلامی بسیار فعال، جستجوگر و دارای تمایل به پیشرفت، قدرتمند و مستقل هستند. (به نقل از وزیری، ۱۳۷۰) کندی و ویلکات^۲ (۱۹۶۴)، عنوان کردند که افراد درونگرا ممکن است از طریق سرزنش بیش از تحسین برانگیخته شوند. در حالی که در افراد برونگرا، تحسین ممکن است بیشتر موثر باشد (گیج و برلایتر، ۱۹۸۴، ترجمه لطف آبادی و همکاران، ۱۳۷۳). در تحقیقی که توسط تنسینگ و همکاران (۱۹۸۰) انجام شد، نتایج نشان داد که بین منبع کنترل درونی و عملکرد تحصیلی بالا رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی دانش آموزانی که دارای منبع کنترل درونی بودند، از عملکرد تحصیلی بالاتری نسبت به کسانی که دارای منبع کنترل بیرونی

^۱ -Nowicki & Strickland

^۲ - Kendi & willcatt

بودند، برخوردارند. (به نقل برنا، ۱۳۷۴) پژوهش‌ها نشان داده‌اند که درونگراها، گرایش به انجام بهتر تکالیف مدرسه دارند و نمرات تحصیلی بالاتری از برونگراها می‌گیرند. (ریو، ۱۹۹۵، ترجمه سید محمدی، ۱۳۷۶)

در تحقیق دیگری که توسط پراسیوک و برین^۱ (۱۹۷۴)، انجام گرفت معلوم شد کسانی که پاداش‌های به دست آورده خود را مستقیماً به توانایی و کوشش خودشان نسبت می‌دهند، از عملکرد تحصیلی بالاتر و نگرش‌های مطالعه سودمندتر و موثرتری برخوردارند تا کسانی که معتقدند نتایج کار آنها به وسیله شانس و عوامل بیرونی کنترل شده است. (به نقل از برنا، ۱۳۷۴) درونگرایان در مدرسه موفق‌تر عمل می‌کنند. این موفقیت بخصوص در درس‌های پیشرفته‌تر آشکار است. همین‌طور دانشجویانی که به دلایل درسی ترک تحصیل می‌کنند، بیشتر برونگرا و افرادی که به دلایل روانی از تحصیل باز می‌مانند، بیشتر درونگرا هستند. (پروین، ۲۰۰۰، ترجمه کدیور و جوادی، ۱۳۸۱) در یک بررسی ولک و دوکیت (۱۹۸۹) دریافته‌اند که افرادی با منبع کنترل درونی در مقایسه با افرادی با منبع کنترل بیرونی در زمینه یادگیری عمدی و انضامی، همواره عملکرد بهتری دارند. (به نقل از لواسانی، ۱۳۷۳)

بررسی‌های پیشینه تحقیق نتایج متناقضی را آشکار ساخت، از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به ویلس (۱۹۹۷) اشاره کرد که در پژوهشی دریافت هیچ کدام از متغیرهای شخصیتی مورد نظر (خود پنداره، منبع کنترل، درونگرایی، برونگرایی و انگیزش پیشرفت) به طور معناداری بین دانشجویان ضعیفی که موفق می‌شوند و آنهایی که موفق نمی‌شوند، تمیز ایجاد نمی‌کنند. (به نقل از لواسانی، ۱۳۷۳)

مسر^۲ (۱۹۷۳)، به نقل از خاکزادان، (۱۳۸۵)، دریافت که منبع کنترل درونی با نمره‌های درسی و نمره‌های پیشرفت بالاتر همبستگی دارد؛ حتی هنگامی که نمره‌های هوشی و تکانشی بودن شناختی کنترل شده باشند. یافته‌های کمپبل و هاوولی^۳ (۱۹۸۲)، نشان می‌دهند که درونگراها ترجیح می‌دهند در کتابخانه‌ها که محرک‌های کمتری وجود دارد، مطالعه کنند و در مقابل برونگراها مکان‌هایی را برای مطالعه ترجیح

^۱ -Perasiok & Barin

^۲ -Maser

^۳ -Kampel & Haweli

می دهند که از انگيختگی بیشتری برخوردارند. (هال، لیندزی و کمپیل، ۱۹۹۸، به نقل از خاکزادان، ۱۳۸۵) در پژوهشی که به وسیله کارسکادون (۱۹۷۸)، انجام شد، نتایج نشان داد که برون‌گراها کمتر در بحث شرکت می کردند. اما درون‌گراها شرکت زیاد و متفکرانه ای دارند. (شولتز، و شولتز، ۱۹۹۸، ترجمه سید محمدی، ۱۳۷۷) مک نیت^۱ (۱۹۳۰)، پی برد که دانش آموزانی که به برون‌گرایی تمایل داشتند و در مقطع درسی هفتم و هشتم تحصیل می کردند، معدل بالاتری نسبت به افراد درونگرا داشتند. (به نقل از آزادی، ۱۳۸۲)

در ایران نیز مهریار (۱۳۵۲)، در پژوهشی که روی ۱۰۰۸ دیپلمه داوطلب ورود به دانشگاه انجام داد، چنین نتیجه گرفت که برون‌گرایان با ثبات، دارای بهترین عملکرد بودند. (به نقل از آزادی، ۱۳۸۲) خیر (۱۳۷۰)، دریافت که دانش‌آموزانی که علل موفقیت خود را به عوامل درونی نسبت دادند، نسبت به بیرونی‌ها به طور معناداری معدل تحصیلی بالاتری داشتند. نتایج به دست آمده از پژوهش پیربلوطی (۱۳۷۴)، نشان داد که بین انگیزش پیشرفت و منبع کنترل با پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد. سرمدی نیا (۱۳۸۲)، در تحقیق خود به این نتیجه رسید که هر چه خود پنداره دانش‌آموزان بالاتر باشد، منبع کنترل وی درونی تر است و از پیشرفت تحصیلی بهتری برخوردار است. همچنین هر چه منبع کنترل دانش‌آموزان درونی تر باشد پیشرفت تحصیلی وی بیشتر است. پژوهش انجام شده توسط لواسانی (۱۳۷۳)، به این نتیجه انجامید که دختران درونی و موفق فعالیت بیشتری از نظر تکالیف روانی و حرکتی نسبت به پسران درونی و موفق داشته اند. پروریان (۱۳۸۲)، به این نتیجه رسید که دانشجویانی که منبع کنترل درونی دارند، در مقایسه با دانشجویانی که منبع کنترل بیرونی دارند، از پیشرفت تحصیلی بالاتری برخوردارند.

در بررسی دیگر متون پژوهشی نتایج متناقضی به چشم می خورد از جمله؛ شاطرلو (۱۳۸۴)، در تحقیقی به این نتیجه رسید که بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. شمس (۱۳۷۸)، رابطه معناداری را بین درون‌گرایی - برون‌گرایی با پیشرفت تحصیلی مشاهده نکرد. منصور (۱۳۸۰)، به این نتیجه رسید که بین ویژگی های شخصیتی و پیشرفت تحصیلی ارتباط معناداری وجود

¹ -Macnitt

ندارد، در حالیکه ارتباط معنی داری بین سبک های یادگیری و پیشرفت تحصیلی وجود دارد. پژوهش بهاری (۱۳۸۱)، نشان داد که رابطه مثبت معنی داری بین پیشرفت تحصیلی و ویژگیهای شخصیتی در دو محور درونگرایی- برونگرایی و باثبات هیجانی- بی ثبات هیجانی به دست نیامد. همچنین دودانگه (۱۳۷۶) عنوان کرد که بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود ندارد. جامه بزرگ (۱۳۷۷)، نیز دریافت بین تعامل ابعاد درونگرایی و برونگرایی با پیشرفت تحصیلی اثر معنادار وجود ندارد، ولی بین تعامل ابعاد درونگرایی و برونگرایی در رشته های مختلف با پیشرفت تحصیلی اثر معنادار وجود دارد. افراد درونگرایی باثبات و برونگرایی بی ثبات در رشته های ادبیات و علوم انسانی و فنی حرفه ای، در مقایسه با افراد درونگرایی بی ثبات و برونگرایی باثبات از پیشرفت تحصیلی بالاتری برخوردارند.

فرضیه های پژوهش حاضر عبارت بودند از:

- ۱- بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد.
- ۲- بین درونگرایی / برونگرایی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد.
- ۳- از نظر منبع کنترل بین دانش آموزان درونگرا و برونگرا تفاوت معناداری وجود دارد.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه ی آماری این تحقیق را کلیه ی دانش آموزان دختر مقطع راهنمایی شهرستان اسلام آباد غرب که در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ مشغول به تحصیل بودند، تشکیل می داد. (N= 900) حجم نمونه ی ۲۸۰ نفر از دانش آموزان دختر پایه سوم است که این تعداد بر اساس جدول کریسی و مورگان^۱ (۱۹۷۰)، انتخاب شده اند. روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای بود. بدین صورت که ابتدا از بین کلیه مدارس راهنمایی دخترانه ۵ مدرسه، و سپس از هر مدرسه ۲ کلاس به صورت تصادفی انتخاب، و در مرحله آخر تعداد ۲۸۰ نفر از دانش آموزان پایه سوم به صورت تصادفی ساده جهت شرکت در پژوهش انتخاب شدند.

¹ - Kericie & Morgan

ابزارهای اندازه گیری شامل پرسشنامه ی شخصیتی نوجوانان آیزنک، مقیاس منبع کنترل راتر و سنجش پیشرفت تحصیلی دانش آموزان است. تست آیزنک در ایران توسط براهنی و مهریار روی ۳۲۱ دانشجو اجراء و نرم سازی شده است. تحقیق نورمحمدی (۱۳۷۷)، نشان داد که توزیع بررسی اعتبار و روایی فرم کوتاه پرسشنامه ی شخصیت آیزنک و ارزیابی قدرت آن در تمایز و پیش بینی گروهی نمرات مقیاس ها به صورت نرمال است. اعتبار مقیاس E^1 ، $0/6311$ ؛ مقیاس N ، $0/7835$ و مقیاس L ، $0/5664$ محاسبه شد. تمامی مقیاس ها از نظر روایی محتوایی تأیید شدند (به نقل از پروریان، ۱۳۸۲). فرانکلین (۱۹۶۶)، بر روی نمرات ۱۰۰۰ نفر، تحلیل عاملی انجام داد و دریافت که همه ی سؤالات، همبستگی معناداری با عامل کلی مشخصی دارند و این عامل را در حدود $0/53$ درصد کل واریانس محاسبه کرده‌اند. (به نقل از بیابانگرد، ۱۳۷۰) موفق (۱۳۷۵)، روایی ملاک همزمان آنرا $0/390$ گزارش داد.

مقیاس منبع کنترل در سال ۱۹۶۶ توسط راتر تدوین و طراحی شد. متوسط ضرایب پایایی این مقیاس با روش های تصنیف^۲ و کودر - ریچاردسون در بسیاری از پژوهش ها بیشتر از $0/70$ بوده است (بیابانگرد، ۱۳۷۰). غضنفری (۱۳۷۱)، مقدار ضریب پایایی را برای نمونه های ایرانی با روش کودر - ریچاردسون $0/70$ به دست آورده است. صبوری مقدم (۱۳۷۲)، با استفاده از روش دو نیمه کردن، پایایی این مقیاس را در حدود $0/81$ به دست آورده است. ابراهیمی قوام (۱۳۷۰)، پایایی مقیاس منبع کنترل راتر را در نمونه دانش آموزان با روش بازآزمایی مجدد $0/73$ به دست آورده است. (به نقل کاکاوند، ۱۳۸۱) موفق (۱۳۷۵)، روی نمونه ۶۰۰ نفری، ضریب پایایی مقیاس منبع کنترل راتر را با روش کودر - ریچاردسون برابر $0/628$ ، همچنین ضریب پایایی را با روش دو نیمه ای گاتمن برابر $0/634$ محاسبه کرده و ضریب پایایی این مقیاس را با استفاده از فرمول اسپیرمن - براون برابر $0/635$ به دست آورده است. در پژوهش کاکاوند (۱۳۸۱)، با استفاده از روش آلفای کرونباخ همسانی درونی^۳، این آزمون را مطلوب

¹ - Extroversion

² - Split half

³ - Cronbakh internal consistency

گزارش کرد. در پژوهش حاضر به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آماری همبستگی پیرسون، رگرسیون تک متغیره و آزمون t برای گروه های مستقل استفاده شد.

یافته های پژوهش

الف) یافته های توصیفی

جدول ۱: توزیع فراوانی منبع کنترل، درون گرایی - برون گرایی و پیشرفت تحصیلی

متغیر	آماره		
	درصد	فراوانی	درصد تجمعی
منبع کنترل	۴۳/۹	۱۲۳	۴۳/۹
	۱۰۰/۰	۱۵۷	۵۶/۱
		۲۸۰	۱۰۰/۰
درونگرایی - برونگرایی	۵۱/۴	۱۴۳	۵۱/۴
	۱۰۰/۰	۱۳۷	۴۸/۶
		۲۸۰	۱۰۰/۰
پیشرفت تحصیلی	۵۱٫۸	۱۴۵	۵۱٫۸
	۱۰۰/۰	۱۳۵	۴۸/۲
		۲۸۰	۱۰۰/۰

همان طور که از جدول ۱ مشهود است در بررسی منبع کنترل پاسخ دهندگان ۴۳/۹ دارای منبع کنترل درونی و ۵۶/۱ دارای منبع کنترل بیرونی بوده اند و در بررسی ویژگیهای شخصیتی ۵۱/۴ از پاسخ دهندگان درونگرا و ۴۸/۶ برونگرا بوده اند. همچنین ۴۸/۲ پاسخگویان فاقد پیشرفت تحصیلی و ۵۱/۸ دارای پیشرفت تحصیلی بوده اند.

جدول ۲: میانگین و انحراف معیار نمره های منبع کنترل، درون گرایی - برون گرایی و

پیشرفت تحصیلی

متغیر آماره		تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	دامنه تغییرات
منبع کنترل	درونی	۱۲۳	۵/۹۱	۲/۲۶۵	۸
	بیرونی	۱۵۷	۱۶/۵۷	۳/۲۵۵	۱۳
	کل	۲۸۰	۱۱/۸۹	۶/۰۲۰	۲۲
درون‌گرایی - برون‌گرایی	درون‌گرا	۱۴۳	۱۵/۰۲	۶/۱۴۳	۲۴
	برونگرا	۱۳۷	۴۷/۰۸	۳/۸۱۴	۱۶
	کل	۲۸۰	۳۰/۸۴	۱۶/۸۶۳	۵۰
پیشرفت تحصیلی	دارای پیشرفت	۱۴۵	۱۷/۴۰	۱/۳۵۰	۵
	فاقد پیشرفت	۱۳۵	۱۱/۶۷۵	۱/۴۹۴	۶
	کل	۲۸۰	۱۴/۴۳۵	۳/۱۹۹	۱۲

با توجه به نتایج بدست آمده میانگین و انحراف استاندارد نمره منبع کنترل درونی به ترتیب برابر ۵/۹۱ و ۲/۲۶۵ و نمره منبع کنترل بیرونی با میانگین ۱۶/۵۷ با انحراف استاندارد ۳/۲۵۵ گزارش شده است. به طور کلی میانگین منبع نمره کنترل پاسخ دهندگان برابر ۱۱/۸۹ با انحراف استاندارد ۶/۰۲۰ است. میانگین و انحراف استاندارد نمره درون‌گرایی به ترتیب برابر ۱۵/۰۲ و ۶/۱۴۳ و نمره برون‌گرایی با میانگین ۴۷/۰۸ با انحراف استاندارد ۳/۸۱۴ گزارش شده است. به طور کلی میانگین درون‌گرایی - برون‌گرایی پاسخ دهندگان برابر ۳۰/۸۴ با انحراف استاندارد ۱۶/۸۶۳ است. همچنین میانگین و انحراف استاندارد نمره پیشرفت تحصیلی به ترتیب برابر ۱۷/۴۰ و ۱/۳۵۰ و نمره فاقد پیشرفت تحصیلی با میانگین ۱۱/۶۷۵ با انحراف استاندارد ۱/۴۹۴ گزارش شده است و میانگین معدل پاسخ دهندگان برابر ۱۴/۴۳۵ با انحراف استاندارد ۳/۱۹۹ است.

(ب) تجزیه و تحلیل استنباطی داده ها:

فرضیه اول: بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۳: ضریب همبستگی پیرسون بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی

منبع کنترل	پیشرفت تحصیلی
ضریب همبستگی پیرسون	$-0/719^{**}$
سطح معناداری	$0/000$
تعداد	۲۸۰

با توجه به جدول ۳، ضریب همبستگی بدست آمده ($-0/719^{**}$) نشان دهنده این است که با بالا رفتن نمره پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، نمره آنها در آزمون منبع کنترل راتر کاهش می یابد؛ یعنی دارای منبع کنترل درونی تر می شوند. بنابراین نتیجه گرفته می شود بین نمره پیشرفت تحصیلی و منبع کنترل رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۴: برآورد ضریب رگرسیون متغیر منبع کنترل بر پیشرفت تحصیلی

شاخص ها	ضریب بتا	ضریب تعیین	نسبت F	سطح معناداری
تحلیل رگرسیون	β		F	F
منبع کنترل بر پیشرفت تحصیلی	$0/719$	$.517$	$298/129$	$0/000$

یافته های جدول ۴ نشان می دهد که مدل ارائه شده معنادار و متغیر پیش بین منبع کنترل ۵۱/۷ درصد از تغییرات متغیر ملاک، یعنی پیشرفت تحصیلی را تبیین می کند.

فرضیه دوم: بین درونگرایی و برونگرایی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۵: ضریب همبستگی بین درونگرایی/برونگرایی و پیشرفت تحصیلی

پیشرفت تحصیلی	درونگرایی/برونگرایی
ضریب همبستگی پیرسون	$0/90$
سطح معناداری	$0/133$
تعداد	۲۸۰

همانطور که در جدول ۵ قابل مشاهده است میزان ضریب همبستگی مشاهده شده بین درونگرایی و برونگرایی و پیشرفت تحصیلی برابر ۰/۰۹۰، اما معنادار نمی‌باشد و در نتیجه فرضیه تحقیق رد می‌شود؛ بنابراین بین ویژگی شخصیت (درونگرایی/برونگرایی) و منبع کنترل رابطه معناداری وجود ندارد.

جدول ۶: برآورد ضریب رگرسیون متغیر منبع کنترل بر پیشرفت تحصیلی

شاخص ها	ضریب بتا	ضریب تعیین	نسبت F	سطح معناداری F
تحلیل رگرسیون	۰/۰۸۹	۰/۰۰۸	۲/۲۳۲	۰/۱۳۶
درونگرایی / برونگرایی بر پیشرفت تحصیلی				

یافته‌های ارائه شده در جدول ۶ نشان می‌دهد که رابطه‌ی معناداری میان دو متغیر وجود ندارد و متغیر ویژگی شخصیتی (درونگرایی / برونگرایی) فقط ۰/۰۰۸ درصد از تغییرات متغیر پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند.

فرضیه سوم: از نظر منبع کنترل بین دانش آموزان درونگرا و برونگرا تفاوت معنی دار وجود دارد.

جدول ۷: آزمون t مستقل برای معناداری تفاوت میانگین منبع کنترل در بین دانش آموزان

درونگرا و برونگرا

گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	اختلاف میانگین‌ها	درجه آزادی	آزمون t	سطح معناداری
درونگرا	۱۴۳	۱۲/۱۱	۶/۲۳۰	۰/۴۶۲	۲۷۸	۰/۶۴۲	۰/۵۴۴
برونگرا	۱۳۷	۱۱/۶۵	۵/۸۰۵				

با توجه به داده های جدول ۷ چون t محاسبه شده ($t=0/642$) با درجه آزادی ۲۷۸، در سطح اعتماد ۹۵ درصد معنادار نمی باشد، لذا چنین استنتاج می شود که بین دانش آموزان برونگرا و درونگرا از نظر میانگین نمرات منبع کنترل تفاوت معنی داری وجود ندارد.

بحث و نتیجه گیری

همچنان که نتایج پژوهش های قبلی با همدیگر مغایر و حائز اهمیت بودند، نتایج پژوهش حاضر نیز قابل توجه است. طبق تحقیقات ویلس (۱۹۹۷)، به نقل از لواسانی، (۱۳۷۳)، جامه بزرگ (۱۳۷۷)، شمس (۱۳۷۸)، منصور (۱۳۸۰)، بهاری (۱۳۸۱) و پروریان (۱۳۸۲) بین ابعاد شخصیتی (درونگرایی و برونگرایی) و پیشرفت تحصیلی رابطه معنا داری وجود ندارد که نتیجه این تحقیق با نتایج آنها همسویی دارد. از طرفی مک نیت (۱۹۳۰) و مهریار (۱۳۵۲)، به نقل از آزادی، (۱۳۸۲)، دریافتند که برونگرا ها از پیشرفت تحصیلی بالاتری نسبت به درونگراها برخوردارند. همچنین ریو (۱۹۹۵)، به نقل سید محمدی، (۱۳۷۶) و پروین (۲۰۰۰)، به نقل جوادی و کدیور، (۱۳۸۱) به این نتیجه رسیدند که درون گراها نمرات تحصیلی بالاتری نسبت به برون گراها می گیرند که نتیجه این تحقیق با نتایج آنها همسویی ندارد. در زمینه رابطه درونگرایی - برونگرایی و پیشرفت تحصیلی تحقیقات زیادی انجام گرفته اما نتایج این تحقیقات نیز با هم همسو نیستند. به نظر می رسد عوامل فرهنگی، اقتصادی، مقطع تحصیلات، جنسیت، سن و... می تواند تبیین کننده این تفاوت ها باشد. نتیجه فرضیه اول این تحقیق با نتایج تحقیقات کلمن^۱ (۱۹۶۶)، به نقل از نو یکی و استریکلند، (۱۹۷۳)، فالبرگ (۱۹۷۹) و پلات و ایشمن (۱۹۶۸)، به نقل از شیخی، (۱۳۷۲)، فیندلی و کوپر^۲ (۱۹۸۳) و لفقورت (۱۹۸۲)، به نقل از سید محمدی، (۱۳۷۷)، هرس وشایبه (۱۹۶۷)، به نقل از وزیری، (۱۳۷۰) همخوانی دارد. در ایران خیر (۱۳۷۰)، لواسانی (۱۳۷۳)، پروریان (۱۳۸۲)، سرمدی نیا، (۱۳۸۲) و شاطرلو (۱۳۸۴) نشان دادند که افراد با منبع کنترل درونی درمقایسه با افراد با منبع کنترل بیرونی پیشرفت تحصیلی بالاتری دارند و یافته های حاصل از این تحقیق با این پژوهش ها همخوانی دارد.

¹ - Kellman

² -Phindli & Copper

دودانگه (۱۳۷۶)، عنوان می کند که بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود ندارد که نتیجه این تحقیق با نتیجه پژوهش حاضر همخوانی ندارد. در خصوص نتایج متناقضی که در پژوهش های مختلف به چشم خورد، این تبیین احتمالی وجود دارد که شاید عوامل فرهنگی، اقتصادی، جنسیت، سن و... دخیل باشند. شاید افراد با افزایش سن و کسب تجارب شکست و موفقیت به نوعی هویت شکست و یا توفیق دست پیدا می کنند. از آنجا که افراد با منبع کنترل درونی معتقدند که رویدادهای مثبت زندگی در نتیجه نقشه ریزی دقیق خود آنها به دست می آید، لذا برای اعمال و رفتار و پیامدهای ناشی از آن قبول مسؤولیت می کنند و به همین دلیل برای رسیدن به موفقیت، تلاش بیشتری می کنند و در صورت شکست احساس شرمندگی می نمایند و در پی جبران آن بر می آیند. (دودانگه، ۱۳۷۶)

همچنین افراد دارای منبع کنترل بیرونی که معتقدند رفتارها و توانایی هایشان تأثیری در تقویت هایی که دریافت می کنند ندارند، اغلب ارزش کمی برای هر گونه تلاش در جهت بهبود شرایط خود قایلند. (شولتز و شولتز، ۱۹۹۸، ترجمه سید محمدی، ۱۳۷۷) لذا می توان گفت افراد با منبع کنترل درونی به علت درک و پذیرش مسؤولیت نسبت به عواقب اعمال خود می توانند از پیشرفت تحصیلی بالایی برخوردار باشند و در مقایسه با کنترل بیرونی ها کارآمدتر، با پشتکارتر، از لحاظ شناختی فعال تر و قابل انعطاف تر و ریادگیری کارآمدتر هستند. علاوه بر این آنها درصدد جمع آوری اطلاعات بیشتری در مقایسه با کنترل بیرونی ها هستند، و سعی می کنند پیامدها را کنترل کنند. (رایک من، ۱۹۷۹، به نقل از فراهانی، ۱۳۷۸) از طرف دیگر درونی ها بخصوص در وظایف عملی و هوشی دارای موفقیت بالاتری هستند و به طور کلی بهداشت روانی آنها بهتر از بیرونی هاست. (لیبرت و اسپیگلر^۱، ۱۹۹۰، ترجمه صبوری مقدم، ۱۳۷۵) تحقیقات نشان داده است که افرادی با منبع کنترل درونی اضطراب کمتری دارند و احتمال کمتری وجود دارد که در مورد آنها تشخیص بیماری داده شود. (صبوری مقدم و براهنی، ۱۳۷۶) در کل با توجه به نتایج تحقیق حاضر و مقایسه آن با تحقیقات داخلی و خارجی می توان چنین عنوان نمود که افراد دارای منبع کنترل

¹-Libeart & Spigler

بیرونی به دلیل آنکه اسنادهای بیرونی دارند، دارای پیشرفت تحصیلی کمتری نسبت به افراد با منبع کنترل درونی هستند.

این تحقیق در سطح دانش آموزان دختر پایه سوم مقطع راهنمایی شهرستان اسلام آباد غرب اجرا شده، بنابراین نتایج آن به همین جامعه قابل تعمیم است. در اختیار نبودن وقت کافی برای تحقیق در مدارس با توجه به برنامه درسی دانش آموزان از جمله محدودیت‌های این تحقیق بود. پیشنهاد می شود آموزش‌های لازم و مشاوره های گروهی جهت تغییر اسنادهای ناسازگار در دانش آموزانی که منبع کنترل بیرونی دارند، داده شود و پژوهش های بعدی در پایه ها و مقاطع دیگر تحصیلی و دانشگاهی در جهت مقایسه دو جنس صورت گیرد. همچنین برای سنجش پیشرفت تحصیلی از نمرات آزمون های استاندارد به جهت کاهش میزان خطای این متغیر استفاده شود. انجام پژوهش مبنی بر روشن نمودن تاثیر سایر عوامل روان شناختی از قبیل، روان پریش خویی، روان رنجور خویی و . . . در پیشرفت تحصیلی ضروری می نماید.

منابع

- ۱- آزادی، حمید رضا. (۱۳۸۲). بررسی رابطه بعد شخصیتی درونگرایی - برونگرایی آیزنک باگرایش به انتخاب نوع مواد. پایان نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲- اسپالدینگ، چریل، ال. (۱۳۷۷). انگیزش در کلاس درس (ترجمه بیابانگرد و نائینیان). تهران: مدرسه (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۱۹۹۷).
- ۳- برنا، محمد رضا. (۱۳۷۴). رابطه جایگاه مهار با میزان محبوبیت گروهی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان سال اول دبیرستان های پسرانه نظام جدید شهرستان اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان (اصفهان).
- ۴- بهاری، فرشاد. (۱۳۸۱). بررسی ارتباط بین منبع کنترل، ویژگی های شخصیتی و انگیزش پیشرفت در دانشجویان ورزشکار. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- ۵- بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۷۰). بررسی رابطه بین مفاهیم منبع کنترل، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی پسران سال سوم دبیرستان های شهرستان تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

- ۶- پروین، لارنس ای. (۱۳۸۱). روانشناسی شخصیت (نظریه و پژوهش). ترجمه محمد جعفر جوادی و پروین کدیور. تهران: آبیژ (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۰).
- ۷- پرویان، حمیرا. (۱۳۸۲). بررسی رابطه بین درونگرایی - برونگرایی و منبع کنترل با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان رشته های فنی مهندسی و علوم انسانی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.
- ۸- پیر بلوطی، محمد. (۱۳۷۴). بررسی رابطه پیشرفت تحصیلی با انگیزش پیشرفت و منبع کنترل در دانش آموزان سال سوم راهنمایی شهر کرد. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۹- جامه بزرگ، ابولقاسم. (۱۳۷۷). بررسی رابطه بین درونگرایی - برونگرایی و روان رنجور خوایی با پیشرفت تحصیلی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- ۱۰- خاکزادان، زهرا. (۱۳۸۵). رابطه بین منبع کنترل و فرسودگی شغلی معلمان ابتدایی و مدارس دولتی شهر نیشابور. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۱۱- خیر، محمد. (۱۳۷۰). بررسی علل خود ادراکی موفق و ناموفق در بین گروهی از دانش آموزان دوره راهنمایی شیراز. مجله علوم اجتماعی و انسانی، دانشگاه شیراز، دوره ششم، شماره اول و دوم ۱۹-۲۴.
- ۱۲- دو دانگه، محمد. (۱۳۷۶). بررسی رابطه اضطراب و منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان پسر شهرستان قزوین. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- ۱۳- ریو، جان مارشال. (۱۳۷۶). انگیزش و هیجان. (ترجمه یحیی سید محمدی). تهران: نشر ویرایش، چاپ اول (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۱۹۹۵).
- ۱۴- سرمدی نیا، زهره. (۱۳۸۲). بررسی رابطه خود پنداره، منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر سوم متوسطه اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد، واحد علوم و تحقیقات.
- ۱۵- شاطر لو، عالیه. (۱۳۸۴). بررسی رابطه بین منبع کنترل و خود تنظیمی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوم دبیرستان رشته علوم تجربی شهرستان خوی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد، واحد علوم و تحقیقات
- ۱۶- شعاری نژاد، علی اکبر. (۱۳۷۵). مبانی روانشناختی تربیتی. تهران: موسسه مطالعات فرهنگی.
- ۱۷- شریعتمداری، علی. (۱۳۶۶). روانشناسی تربیتی. تهران: امیر کبیر.

- ۱۸- شمس، قاسم. (۱۳۷۸). *بررسی رابطه بین درونگرایی - برونگرایی و منبع کنترل با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان مقطع راهنمایی تهران*. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه اصفهان.
- ۱۹- شولتز، دوان و شولتز، سیدنی آلن. (۱۳۷۷). *نظریه های شخصیت*. (ترجمه یحیی سید محمدی). تهران: نشر هما، (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۱۹۹۸).
- ۲۰- شیخی فینی، علی اکبر. (۱۳۷۳). *بررسی رابطه انگیزش پیشرفت، منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان مقطع متوسطه شهر بندرعباس*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۲۱- صبوری مقدم، حسن و براهنی، محمد تقی. (۱۳۷۶). *تأثیر منبع کنترل و امکان مهار استرس بر عملکرد یادگیری فرد، مجله پژوهش های روانشناختی، شماره ۴ و ۳، دوره ۴ ساله ۱۳۷۶*.
- ۲۲- غضنفری، احمد. (۱۳۷۱). *مقایسه منبع کنترل و میزان افسردگی گروه جانباز و معلولین عادی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۲۳- فراهانی، محمد تقی. (۱۳۷۹). *اندازه گیری مکان کنترل و مروری بر تحقیقات انجام شده در ایران*. فصلنامه ملی پژوهش دانشگاه تربیت معلم، جلد هشتم، شماره ۴ و ۳.
- ۲۴- کاکاوند، عیسی. (۱۳۸۱). *بررسی رابطه بین منبع کنترل با سلامت عمومی سربازان وظیفه*. پایان نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۲۵- گیج نیت؛ ل و برلاینر، دیوید، سی (۱۳۷۴). *روانشناسی تربیتی*. (ترجمه حسین لطف آبادی، غلامرضا خوبی نژاد، جواد طهوریان، محمد تقی منشی طوسی، محمد حسین نظری نژاد) تهران: آستان قدس، چاپ اول (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۱۹۸۴).
- ۲۶- لواسانی، مسعود غلامعلی. (۱۳۷۳). *بررسی تفاوت دختران و پسران از لحاظ مسند مهار گذاری در یک فعالیت ادراکی - حرکتی پس از شکست یا موفقیت*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۲۷- منصور، نغمه. (۱۳۸۰). *رابطه بین ویژگیهای شخصیتی و سبک های یادگیری با پیشرفت تحصیلی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه الزهرا.
- ۲۸- موفق، خلیل. (۱۳۷۵). *هنجاریابی مقیاس کنترل درونی - بیرونی راتر برای دانش آموزان دبیرستانی شهرستان مشهد*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

۲۹- وزیر، شهرام. (۱۳۷۰). *ارتباط مرکز کنترل با نیازهای فرد*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد، واحد رودهن.

- 30- Barry, R. A. , Lakey, B. , & Orehek, E.(200). Links among attachment dimensions, affect, the self, and perceived support for broadly generalized attachment styles and specific bonds. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 340 -353.
- 31- Busato, V. V. , Prins, F. J. , Elshout, J. J. , & Hamaker, C.(2000). Intellectual ability, learning style achievement motivation and academic success of psychology students in higher education. *Personality and Individual Differences*, 29, 1057-1068.
- 32- Chowdhury, Mohammed, s & Amin, M. N. (2006). *personality and Academic Achievement: Interactive effects of conscientiousness and agreeableness on students' performance in principle of economics social Behavior and personality*; 28,433-449.
- 33- Kemmelmeier, M. , Danielson, C. , & Bastten, J.(2005). What's in a grade? Academic success and political orientation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1386-139.
- 34- Lounsbury, J. w, sundstrom. E, Loveland, J. m & Gibson, L. w (2002) Broad versus narrow personality traits in predicting academic performance of adolescents. *Learning and Individual Differences*. 14,65-75.
- 35- Melissa, C. , Sampo, C. & Paunonen, V. (2007). Big five personality predictors of post secondary academic performance. *Personality and Individual Differences*, 43, 437-448.
- 36- Mufson, L. , Nowicki, S. (1991). Factors affecting the accuracy of facial affect recognition. , *Journal of social psychology*, Des- 131(6) 315 -320.
- 37- Nowicki, Stephen, JR & Strickland, Bonnie, R. (1973). A locus of control scale for children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*.
- 38- Premuzic, T. , & Furnham, A. (2003a). Personality traits and academic examination Performance *European Journal of Personality*, 17, 237- 250.
- 39- Premuzic, T. , & Furnham, A. (2003b). Personality predicts academic performance: Evidence from two longitudinal university samples. *Journal of Research in Personality*, 37, 319-338.
- 40- Premuzic, T. , Furnham, A. , Dissou, G. , & Heaven P. (2005). Personality and preference for academic assessment: A study with Australian University students. *Learning and Individual Difference*, 15, 247-256.